

50è Congrés Internacional de la Flama del Canigó

written by Daniela Grau | 27 de maig de 2026

Just 60 anys després de la primera arribada el 23 de juny del 1966 de la Flama del Canigó al Coll d'Ares, em sembla absolutament necessari i urgent de presentar l'ideari, per força amagat durant el franquisme i no degudament divulgat després, dels catalans del Nord qui iniciaren la seva tramesa al Principat de Catalunya. Com més passen els anys, més convé demostrar amb claredat, mitjançant citacions seves, qui eren aquells protagonistes, com pensaven i com actuaren per tal que la flama que encén els Focs de Sant Joan esdevingués el símbol d'unitat i unió dels Països Catalans.

Fa anys vaig tenir l'oportunitat de fer conferències sobre la Flama en diverses ciutats, i a Manlleu un pregó, que expliquen i subratllen el rol imprescindible de persones i entitats de les comarques de la Catalunya del Nord i de la resta del Principat de Catalunya, sense les quals no podríem celebrar enguany els 60 anys del traspàs de la Flama. Em sap greu no poder referir-m'hi avui.

No és cap paradoxa afirmar amb Joan Iglésis, fundador del Cercle dels Joves de Perpinyà, iniciador dels Focs de Sant Joan i de les rutes de la Flama a la Catalunya del Nord, que «la Flama del Canigó, com més es divideix, més s'enforteix». Avui en dia convé, tanmateix, ressaltar més que mai que la Flama s'enforteix a condició que en perduri el sentit, que no es manipuli ni es descafeïni, i que en perduri també la finalitat, que generi el procés participatiu de conscienciació nacional ideat pels catalans del Nord qui la portaren al Coll d'Ares el 1966.

En el remarcable llibre –tant per la documentació textual com iconogràfica– *Flama del Canigó, Focs de Sant Joan (1999)*

redactat per Antoni Pladevall a petició del Pare de la Flama de Vic Martí Cassany, consta el pròleg molt perspicaç d'en Raimon Civil que va ser prior de Sant Miquel de Cuixà. Hi afirma que «la flama del Canigó és una nebulosa»; efectivament cap capítol del llibre no li està dedicada; tanmateix, en Raimon Civil intueix el rol dels iniciadors de la Catalunya del Nord: pregunta si «els iniciadors ...eren romàntics, somniadors que volien fer reviure un passat, il·lusionistes?» I tot seguit evoca la possibilitat que la història hagi de «reconèixer-los-hi una espurna de profetes, aquells que revelen al poble coses amagades, coses que tenen futur»(pàg.9).

Devia ignorar quines havien estat les motivacions, l'ideari, dels introductors de la Flama del Canigó al Principat de Catalunya. Devia ignorar que hi havia hagut dos patriotes nord-catalans, en Josep Deloncle i en Gilbert Grau, empesos des del final dels anys cinquanta per plantejaments nacionalistes inequívocs; tampoc no els hauria pogut entrevistar perquè ja s'havien mort. O potser va pensar que era prematur revelar-ho. Efectivament la màxima prudència s'havia imposat durant la dictadura franquista als defensors de Catalunya i de la catalanitat, no sols als Països Catalans dins l'Estat espanyol amenaçats pel sistema repressiu, sinó també a la Catalunya del Nord, perquè els governs francès i espanyol, monàrquics o republicans, d'esquerreres i de dretes col·laboren per anorrear Catalunya i Euskal Herria. Els catalanistes al Nord estaven, ben entès, controlats, la casa d'en Grau sotmesa a escorcolls.

De bon principi als anys seixanta convingué deixar creure a les autoritats que la tramesa de la Flama del Canigó per encendre els Focs de Sant Joan s'inscrivía en una tradició mil·lenària folkloritzada: era l'únic mitjà per tal de no posar en perill els qui rebien la Flama al Principat de Catalunya i obtenir així les autoritzacions per passar la frontera i emprendre les diverses rutes per portar-la de poble

en poble.

Qui eren doncs aquests homes referits amb tanta premonició per en Raimon Civil com «a iniciadors» i «profetes» i a què aspiraven?

Avui em pertoca respondre a aquesta pregunta i haver de testimoniar. Compleixo aquest deure amb agraïment i afecte per a aquests patriotes que van il·luminar la meva adolescència i joventut amb ideals poats en la descoberta i reivindicació de la catalanitat: el meu pare Gilbert Grau i Salvat d'Elna, sostingut pel seu amic Joan Gensane, i Josep Deloncle de Perpinyà. Tenien i comunicaven la il·lusió, l'entusiasme, els nobles sentiments i l'esperit crític dels qui volen reconquerir la identitat negada. Es beneficiaren des del final dels anys cinquanta del segle passat de l'impuls, dels coneixements, de la col·laboració i amistat de dos il·lustres compatriotes del Principat de Catalunya, ja independentistes als anys 30, el polifacètic dramaturg, poeta i escriptor Esteve Albert i Corp de Dosrius que vivia a Andorra, i Josep Maria Batista i Roca de Barcelona exiliat a Anglaterra, etnòleg, historiador i polític, fundador del Centre Excursionista i del Museu Etnològic de Catalunya, impulsor al Rosselló del reconeixement i enaltiment de l'obra de l'abat Oliba, més particularment de la institució de la Pau i Treva de Déu.

Recíprocament, Esteve Albert i Batista i Roca descobriren que hi havia al Nord catalans que volien alliberar-se del colonialisme francès, amb plantejaments polítics novadors per a la nació sencera de Fraga a Maó i de Salses a Guardamar, ben diferents dels plantejaments dels refugiats del 1939 que circumscrivien el problema nacional català en el marc exclusiu i excloent de quatre províncies espanyoles del Principat de Catalunya i també ben diferents dels plantejaments dels activistes culturals que sols pretenien promoure la llengua i cultura catalana en *toute loyauté française* és a dir sense cap crítica a França.

Grau i Deloncle elaboraren amb Albert i Batista diversos projectes i engegaren accions perquè desitjaven que els catalans del Nord recuperessin la identitat malmesa, la memòria robada i que el país escapés al colonialisme imposat.

Josep Deloncle; apotecari al barri sant Jaume de Perpinyà, va ser el carismàtic fundador i conservador del Museu de les arts i tradicions populars al Castellet, així com el restaurador de la processó de la Sanch prohibida.

Gilbert Grau i Salvat d'Elna, capdavanter del catalanisme polític al Nord a la segona meitat del segle passat, va fundar el Partit Federalista Europeu de Catalunya (Països Catalans). Ambdós eren moguts pel convenciment de ser catalans i no francesos; volien reapropiar-se el passat ocultat o falsificat per la historiografia francesa, i superar la separació entre germans catalans imposada per la frontera estatal francoespanyola a partir del 1659.

L'evocació d'algunes de llurs iniciatives entre el 1959 i el 1966, documentades en diversos escrits seus, ens permet evidenciar llur ideari i comprendre les raons i finalitats de la Flama tramesa als «germans catalans» com se solia dir aleshores.

Deloncle, en un parlament el 16 d'abril del 1964 a Sant Martí del Canigó, recalcà la coincidència de dos fets cabdals el 1959 (Arxiu Martí Cassany). D'una banda, llur refús de festejar el tricentenari de l'annexió francesa, el tractat dels Pirineus del 1659: «Aquest any els Rossellonesos han callat no han volgut fer festa com les autoritats havien demanat... Commemorar per una festa l'annexió era per als Rossellonesos girar la cara a vosaltres catalans de l'altre vessant que estimem com germans. Ara més que mai molts i molts fills del Rosselló se senten profundament catalans abans de ser administrativament francesos, com molts i molts de vosaltres vos sentiu catalans abans de ser administrativament espanyols»... i lamentà la separació per «una injusta *frontera*».

D'altra banda Deloncle ressaltà la «feliç i simbòlica coincidència» que precisament aquell mateix any 1959 el vallespirenc Francesc Pujade, anomenat per Grau «patriarca dels cims» hagi encès amb el seu indefectible amic Albert Llech al Canigó una Flama el 16 d'agost, festa tradicional de l'Aplec de Sant Martí del Canigó. Pujade explica en la *Histoire du pèlerinage des cimes, Història del Romiatge als cims (1958-1968)* com va tenir la idea d'encendre una flama al Canigó: havia estat commogut per «l'immortal poema Canigó» de l'«incomparable poeta» Mossèn Cinto Verdaguer del qual cita unes estrofes. Imaginà aleshores una novetat, com seria «exaltant fer baixar els pelegrins des dels cims, des del Canigó» i «oferir a Sant Martí ...una cosa molt senzilla, però carregada d'un sentit profund: UNA FLAMA... collida sobre l'altar d'un monestir... i transportar-la, passant pel pic del Canigó, a la vella abadia restaurada pel gran bisbe Carsalade du Pont.» (Arxiu Martí Casany). Juli Carsalade va ser un bisbe excepcional molt preuat a la Catalunya del Nord, perquè, com els seus amics Antoni Maria Alcover de Mallorca i Jacint Verdaguer, i conjuntament amb ells, va ser un «apòstol de la fe, la llengua i la pàtria».

El 1959 nasqué doncs una flama indubtablement vinculada a Jacint Verdaguer, a la fe cristiana, l'amor a Catalunya i al Canigó, la «muntanya sagrada» dels nord-catalans.

Paral·lelament, també el 1959, Gilbert Grau feia de director del grup de teatre Pyrene creat a Elna per interpretar les obres d'Esteve Albert. Grau donà al grup Pyrene una «*franca opció catalanista*» i precisà: «*he de dir d'una manera inconfusible que la línia d'un combat nacionalista estava orientada cap a un reconeixement d'un territori estès a tota l'àrea dels Països Catalans...*». (Obra col·lectiva. *Homenatge a Roger Campredon*, 1985).

Tres anys més tard el 1962 Francesc Pujade proposà al president de la Unió Excursionista de Vic Martí Cassany, també excursionista, cristià i fervent admirador de Verdaguer, de

participar al romiatge anual amb el transport de la Flama que organitzava el 16 d'agost: d'aleshores ençà la flama encesa al Canigó enllaça espiritualitat i cultura, tot aplegant germans catalans «dels dos vessants del Pirineu» com deia en Deloncle, osonencs, ripollesos, vallespirencs i rossellonesos.

El 1964 tingué lloc un altre fet cabdal per entendre el sentit de la Flama explicat amb força detalls per en Deloncle en escrits seus.

Havia esdevingut dos anys abans el conservador del Museu Etnogràfic que creà al Castellet a Perpinyà i n'havia fet el referent catalanista al Nord, seu de moltes associacions, lloc d'encontres i reunions. El batejà «Casa Pairal» de tots els catalans d'una i altra banda. Divulgà que aquell emblemàtic monument de Perpinyà havia estat «*la presó dels catalans...on des de Lluís XI i Lluís XIV molts fills del Rosselló han estat torturats i sentenciats per fer-los esdevenir francesos*». Gràcies a en Deloncle el Castellet esdevingué aleshores símbol de la resistència a l'ocupació francesa i a l'encop casa pairal. Com a cristià i patriota convençut va transformar «*la presó d'estat*» en «*llar d'amor per a tot un poble*».

Deloncle explica que: «*En 1964, l'amic Pujades (sic) i Albert Llech, organitzadors dels Focs de SANT JOAN ens demanaren si no es podria encendre dins el Castellet la flama que pujaria després a la pica del Canigó*». Comenta que la llàntia va ser encesa per l'àvia Guideta Mestre i Grando: «*la petita flama, abrandada per l'Àvia ha pujat fins a la pica del Canigó on s'és encès la foguera de la unitat i germanor catalana, puix que les branques que cremaven venien de per tot arreu de les terres catalanes [...]...les mil roses de les fogueres de l'unitat de tot un poble que la història i l'ambició dels homes ha separat...*». (Parlament d'en J. Deloncle a Sant-Martí del Canigó 16.08.1964)

El 1964 queda palesat que «*La flama dels Cims*» d'en Pujade, la dels pelegrinatges o romeries del 16 d'agost, enllaça

sentimental confraternal entre catalans de les dues bandes d'ençà del 1962, vinculada a un passat gloriós mitificat per Verdaguer, deixà pas a la «Flama del Canigó» encesa al Castellet abans de pujar a la pica, carregada d'un sentit i d'una finalitat merament patriòtics.

És aquesta Flama que va ser portada i acollida amb gran fervor al Coll d'Ares el 1966 amb l'assentiment i la coparticipació de la colla d'amics i compatriotes liderats pels també protagonistes Martí Cassany de Vic i Ramon Torra de Manlleu.

En l'article en francès publicat a *L'Indépendant* tres dies abans de Sant Joan, titulat «*El comité dels focs de sant Joan ha apuntat l'onzè foc als cims*»1955- 1966, Francesc Pujade agrai públicament «*la presència dels dos catalans apassionats, els senyors Deloncle i Grau*», un subterfugi ben entès per agrair llur catalanisme i fer palès que el compartia (20.06.1966).

Un fulletó repartit el 1966 és la prova irrefutable de llur activisme: consta d'un dibuix –un foc amb dues flames d'on emergeixen dos catalans amb barretina que aguanten l'escut de Catalunya partit en dos amb la data del 1659 (símbol de la partició de Catalunya)– i, a sota de l'anunci del IXè centenari de la Pau i Treva de Toluges, l'exortació: «*Assistiu als Focs de Sant Joan al Coll d'Ares en aquest any inaugural de la ruta del Romànic*». Aquest fulletó revela indubtablement l'ideari dels protagonistes del Nord: la denúncia del Tractat dels Pirineus, l'anunci de l'homenatge a l'abat Oliba, l'obertura de la ruta que arriba al Coll d'Ares i la incitació a pujar-hi per sant Joan.

El 1965 i el 1966 Grau i Deloncle aposten per una Catalunya reunificada i sobirana. Amb el carisma de Deloncle i la clarividència i fermesa anticolonials de Grau, la flama de les tradicions que encén els Focs de sant Joan esdevé un símbol d'unió i amor entre els Països Catalans i a l'encop una eina de conscienciació nacional.

Deloncle ho expressà clarament el 23 de juny del 1966 en un article en francès al diari local *L'Indépendant*: «...aquesta nit de Sant-Joan, en la qual tot un poble unit pel seu passat, per tot el present i pel seu esdevenir pujarà en un sol cor al Coll d'Ares. Aquell coll abans marcava "la frontera". En el futur serà el símbol de la unió, de la pau, de l'amor que el poble català dels dos vessants malgrat tres segles de separació que li fou imposada, no ha deixat mai de compartir».

La tasca d'en Grau d'impulsió i contribució als actes catalanistes, palesada per diversos escrits seus, obre a més una perspectiva eminentment reivindicativa, política, la de l'alliberament de tot el poble català.

Efectivament en una carta del 7 de novembre del 1965 (colpidora coincidència de les xifres perquè el Tractat dels Pirineus fou signat el 7 de novembre del 1659) Grau escriu a Esteve Albert que «...com ho sabeu jo jugo el paper de la re-unificació i l'alliberament de les terres catalanes. Gràcies a Déu i vós Albert... »(Arxiu G. Grau). L'afirmació no podria ser més contundent ni més rotunda. El 1965 Grau actua per tal que Catalunya, és a dir el conjunt dels Països Catalans, recobri la unitat i la llibertat. És capdavanter.

Una altra carta d'en Grau del 29 de juny del 1966 –doncs just després de l'aplec al Coll d'Ares– a l'abat Aureli Maria Escarré, prior de Montserrat, exiliat a Itàlia i admirat al Nord com a resistent al franquisme, palesa l'activisme catalanista al Rosselló, fruit de la col·laboració de Grau, Deloncle, Albert i Batista i Roca i documenta el radicalisme d'en Grau. Grau comenta les festes per ells organitzades de Pau i Treva del Senyor, Focs de Sant Joan i concelebració a la Catedral d'Elna i s'alegra «d'haver pogut influir i transformar alguns actes».

Grau descriu a l'abat Escarré la nit del 23 de juny al Coll d'Ares:

«Amb el Sr. Deloncle (conservador de la Casa Pairal) vam pujar a la collada d'Ares, vam fer aixecar les barreres i al torn del pal fronteriç un rotllo de sardana va puntejar. Davant dels policies francesos i castellans tot va fer-se en català; Esteve Albert i en Deloncle feren uns parlaments molt patriòtics i si no varen anar a la presó serà que "els temps han vingut" o que la gent que participava era massa nombrosa i entusiasta. Podem assenyalar el Sr. Cassany, president del grup excursionista de Vic, com l'ànima d'aquestes manifestacions».

En aquella carta a l'abat Escarré Grau comenta també un altre dels actes del mes de juny del 1966, la concelebració d'una missa a Elna en memòria de Francesc Eiximenis, – escriptor franciscà mort a Perpinyà 650 anys abans, el 1409– i acaba la carta subratllant que ha estat un dia « històric», que «el Rosselló sorgeix de l'enfoscamet de la nit, on l'han mantingut certs catalans peninsulars i les repúbliques franceses i exhorta el pare-abat a esdevenir com l'arquebisbe de Xipre el defensor dels drets a l'autodeterminació: *Siau, Pare Abat, el nostre Makarios, aixequen la veu, el poble català espera amb vós*».

La revolta de Grau arrelava d'uns anys ençà en una anàlisi econòmico- política tant de l'Estat francès com de la Catalunya del Nord; en els seus correus denunciava ja el 1962 el colonialisme francès i les seves

tràgiques conseqüències en tots els àmbits: *«França, jutjada com a tan lliberal pels estrangers ha sempre intentat ofegar la nostra llengua i nosaltres Catalans, fills d'una dissortada Catalunya destrossada i mutilada, sols tenim com a mitjà d'expressió el francès»* (Carta en francès del 6.09.1962).

El 1964 escriví en francès: *«...assistim a l'anorreament del nostre patrimoni català, llengua, cultura, expressió i tradició... en tot cas tinc el cor que sagna... Anorreament de les petites i mitjanes empreses, planificació i recessió de*

l'horticultura». Condemnà en un article l'aménagement du territoire «*l'Endegament del territori ...al Rosselló... té el caràcter, –per a nosaltres catalans– d'un projecte colonial en benefici dels bancs i especuladors francesos i estrangers, els quals després d'haver fet estralls dins les ex-colònies franceses, no tenen més remei que apoderar-se de les últimes vessanes estrangeres ocupades per França*» (06.08.64).

En una altra carta a l'abat Escarré, Grau profetitzà l'interès econòmic d'una confederació catalana: «*...València, Balears, Rosselló, Andorra, poden representar un complex econòmic necessitat per Europa: una confederació de Pobles Catalans dins l'Europa federada*» (07.02.66).

Grau era un visionari amb la facultat de trobar excel·lents fórmules lapidàries per estigmatitzar persones, entitats i/o situacions. En una carta premonitòria a E. Albert també del 1966 fa el constatat següent sobre la situació econòmica del Nord: «*Inconscientment, el Rosselló sembla que deixa arrossegar a terra el cordill que l'ofegarà*». (27.01.66). Profecia que malauradament la situació econòmica avui dia 60 anys després atesta dia rere dia. La Catalunya del Nord és un dels departaments més pobres de l'estat francès.

En aquella carta comentà a Albert que «*amb en Batista varen establir un pla de campanya i farem possible una reunió d'economistes, sóc jo que posaré la cosa en marxa ...Aquí la gent pagesa del Rosselló no*

sap de què va. Si no fem causa comuna i si no devancem les posicions de Tolosa i el retrobament de Navarra i Bearn, Barcelona i Perpinyà quedaran apartades i fins i tot farem renéixer les agrors i les vells rancors que ens han dividit pel bon profit de França i d'Espanya».

La celebració de sant Joan no era per a ell una finalitat en si mateixa, era un mitjà per poder entrar al Principat de Catalunya durant la dictadura franquista i teixir lligams

polítics. Redactava per Sant Joan un missatge, al Sud en diuen un manifest, que havia de ser llegit a pertot arreu on arribava la Flama i que proclamava sense ambigüitat les finalitats d'alliberament nacional. Era massa d'hora. L'amor a la Catalunya entesa com a conjunt dels Països Catalans féu d'ell un pioner, però no un profeta escoltat. Grau i Deloncle reivindicaven drets inalienables, apostaven per la necessària reunificació i sobirania dels Països Catalans. Van prevaler altres manifestos deslligats dels reptes, sovint redactats per gent que ignoren la gènesi de la Flama arrelada a la Catalunya del Nord o fins i tot la confonen amb la Flama de la Llengua.

Fa deu anys el 2016 més de 250 ajuntaments al Principat de Catalunya havien votat mocions per tal que Sant Joan fos declarada Festa Nacional dels Països Catalans. Antoni Infante, coordinador de la Plataforma pel Dret a Decidir del País Valencià, havia escrit en un article titulat *«Les diades del País Valencià i el futur confederal»*: *«A hores d'ara, el 24 de juny va apareixent cada dia amb més potència com la diada dels Països Catalans... El seu reconeixement oficial és només qüestió de temps»*. (Lliure i millor.cat, 19.06.2016). Deu anys després compartim aquest convenciment expressat al País Valencià: ens anima i ens esperona.

Necessitem la Flama del Canigó, a l'encop símbol de resistència a la colonització francoespanyola. i símbol d'unitat i unió de Salses a Guardamar, d'Andorra a l'Alguer, per enfortir la nostra consciència nacional en l'espera de celebrar el 24 de juny la diada nacional dels

Països Catalans dins un estat confederal català internacionalment reconegut.